

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

Гіряк Галина Степанівна

УДК 159.922: 37.015.3

**ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНО-
КНИЖКОВИХ КОМПЛЕКСІВ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор

Фурман Анатолій Васильович,

Тернопільський національний економічний університет,

завідувач кафедри соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор

Томчук Михайло Іванович,

Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних

працівників, завідувач кафедри методики викладання природничо-

математичних дисциплін;

кандидат психологічних наук

Стовба Наталія Іванівна,

Інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників

(м. Донецьк) Державного вищого навчального закладу

«Університет менеджменту освіти», старший викладач кафедри психології.

Захист дисертації відбудеться «25» травня 2013 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «24» квітня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кузнєцова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах постіндустріальної формації суспільства постає проблема не тільки безперервної, а й випереджаючої самоосвіти, основним каналом котрої є читання як активний, психологічно детермінований і цілеспрямовано організований, процес. Саме завдяки цьому виду пізнавальної діяльності значним чином й відбувається соціалізація особистості в сучасному глобальному інформаційному просторі, який зорієнтований на творення наукоємних культурних продуктів. Відтак виняткової вагомості набуває проблематика психологічного проектування змісту і структури навчально-книжкових комплексів (НКК), що з допомогою системи культурних (мовних і графічних) кодів, покликані спричинювати психодуховний розвиток та активізувати механізми особистісного та професійного самотворення і самореалізації студента як повноцінного суб'єкта освітнього процесу.

До основних наукових доробок видатних вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів та дидактів, які займалися розробкою піднятої проблематики, належать дослідження, що висвітлюють психологічну природу знаку і символу та знакового опосередкування свідомості (Л. С. Виготський, О. Р. Лурія, М. К. Мамардашвілі), сутнісні аспекти психологічної герменевтики (А. А. Брудний, З. С. Карпенко, Н. В. Чепелева), психолінгвістики (В. П. Глухов, О. С. Зорькіна, О. О. Леонтєв, Р. М. Фрумкіна), психосемантики (І. М. Кондаков, М. А. Кронгауз) та психодидактики (Н. М. Буринська, Е. Г. Гельфман, А. В. Фурман та ін.). Також достатньо продуктивними є розвідки, що стосуються становлення й розвитку теорії навчальної книжки (В. П. Беспалько, І. Я. Лернер, В. М. Монахов, О. Я. Савченко, М. І. Томчук), психодидактичної концепції розуміння студентами навчальних текстів та організації їх ефективної читацької діяльності (С. М. Бондаренко, Г. Г. Гранік, І. Л. Гудінова, О. В. Соболева, Н. І. Стовба), задачної організації навчального матеріалу (Г. О. Балл, Т. Л. Надвинична, В. В. Швайко) і, насамкінець, особливостей експертної діяльності у сфері створення окремих компонентів НКК та їх досвідно-експериментального апробування (А. Н. Гірняк, О. Е. Жосан, Я. А. Мікк та інші).

Проте недостатньо дослідженим залишається широкий спектр питань, пов'язаних із психологічними особливостями навчальних книг саме для юнацької вікової групи, котрі б на змістовому та оргструктурному рівнях максимально враховували провідну діяльність, специфіку кризи розвитку та орієнтувалися на відповідне центральне вікове новоутворення представників студентської спільноти. Також більшість досліджень у цій сфері хибує декларативністю, методологічною невизначеністю та надмірно вузькою спрямованістю на розкриття лише концепції, принципів, критеріїв чи інших штучно розмежованих аспектів даної проблематики, або ж стосується окремого типу навчальних книжок (переважно підручника), а не цілісної взаємоадаптованої системи цих друкованих психодидактичних інструментів, які, хоча й мають

спільну освітню мету, однак, із психологічного погляду, характеризуються значною функціональною різноспрямованістю.

Відтак актуальність піднятої проблематики і недостатня розробленість її основних аспектів у галузі педагогічної та вікової психології й зумовили вибір теми нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалося в межах держбюджетної науково-дослідної роботи на тему „Психолого-дидактичне проектування змісту та структури навчально-книжкових комплексів для студентів ВНЗ” (номер держреєстрації 0111U000597). Також тема дисертації пов'язана із тематичним планом науково-дослідної та інноваційно-методичної роботи НДІ методології та економіки вищої освіти Тернопільського національного економічного університету „Розробка і впровадження інноваційних програмово-методичних засобів у навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю у контексті вимог Болонського процесу” (держреєстраційний номер 0110U001131). Крім того, дослідження стосується науково-дослідницької проблематики кафедри педагогіки та психології Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) „Інтегративний підхід до професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ спеціалістів для освітніх установ” (держреєстраційний номер 0110U006909). Зокрема, автором досліджувались аспекти розвитку професійної компетенції викладачів щодо самостійного проектування та застосування інноваційних психодидактичних засобів навчання. Водночас тема дисертації затверджена вченою радою РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (протокол № 5 від 26.12.2007 р.) та узгоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 31.03.2009 р.).

Мета дослідження – обґрунтування на теоретико-методологічному рівні пізнання інтегральної моделі психологічного проектування змісту і структури навчально-книжкового комплексу та експериментальна перевірка ефективності його використання в умовах освітнього процесу ВНЗ.

Для досягнення мети дослідження вирішувалися такі **завдання**:

1. Виокремити психологічні центри дослідження та обґрунтувати структурно-функціональну модель НКК.
2. Окреслити психосемантичні інваріанти та розмежувати рівні, компоненти, стадії, етапи і параметри наукового проектування змісту і структури НКК.
3. Здійснити систематику підходів, принципів і психологічних вимог до проектування та використання НКК.
4. Розробити та апробувати у ході експериментального дослідження психодіагностичну методику для перевірки якості та ефективності НКК.

5. Емпірично виявити коефіцієнт розвитковості новостворених НКК та з'ясувати рівень зреалізування студентами свого психологічного потенціалу внаслідок їх взаємодії із зазначеними навчальними книгами.

6. Дослідити психологічну ефективність застосування в освітньому процесі ВНЗ інноваційних НКК порівняно з традиційними підручниками.

Об'єкт дослідження: навчально-книжковий комплекс як основний психодидактичний інструмент суб'єктів організованої освітньої діяльності.

Предмет дослідження: психологічне проектування змісту і структури НКК з гуманітарних дисциплін як психодидактичної системи друкованих видань, спрямованих на психокультурний розвиток студентів ВНЗ.

Дослідження ґрунтується на **припущенні** про те, що психологічно спроектований НКК має значно вищий розвитковий потенціал і більш позитивно впливає на особливості перебігу психічної діяльності (психічні процеси, стани, властивості та тенденції) студентів-гуманітаріїв, аніж вибіркоче використання одного із структурних його компонентів (у т.ч. наддосконалого підручника) чи розрізненого набору традиційних навчальних книг. При цьому академічна успішність студентів значним чином залежить від рівня продуктивності їхньої читацької діяльності (стратегії, алгоритми, операції, прийоми), котра зазвичай збагачується із кожним наступним курсом навчання.

Методологічною основою дослідження стали загальні принципи психологічної науки (О. М. Ткаченко); положення загальної психології, що висвітлюють особливості розвитку особистості (М. М. Заброцький, С. Д. Максименко, О. П. Саннікова, Ю. Л. Трофімов та ін.); закономірності психічного розвитку особистості у період юності (В. В. Давидов, Г. С. Костюк, М. В. Савчин, О. Я. Чебикін та ін.); концепти діяльнісного (О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн) та вітакультурного (А. В. Фурман) підходів до освітнього процесу; система теоретичних аспектів проектування у соціогуманітарній сфері (М. Б. Бригадир, С. Б. Кримський, В. В. Мельник та ін.); ідеї знакової природи культури (В. С. Стьопін) та культурних засобів організації розуміння (І. Л. Гудінова, Г. П. Щедровицький); тематизми психології спілкування (Є. П. Ільїн, В. Б. Кашкін) та психології читання (Г. М. Ісаєва, М. В. Міронова, Алан Піз, В. І. Худякова, Н. В. Чепелева та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано такі загальнонаукові методи: а) *теоретичні*: критичний і порівняльний аналізи традиційних навчальних книг, методологічний аналіз категорійно-понятійного поля предметного теоретизування, концептуальний синтез функціональних блоків НКК, наукова класифікація принципів психологічного проектування змісту і структури НКК, систематизація психологічних вимог до проектування навчальних книг, узагальнення наукових підходів до зазначеної проблематики, моделювання різноманітних аспектів читацької діяльності та критеріальне ранжування одержаних

емпіричних даних, якісна інтерпретація кількісних показників апробації НКК, теоретична рефлексія етапів проведеного дослідження; б) *емпіричні*: експертної оцінки та комплексної науково-психологічної експертизи якості підручників; психолого-педагогічного експерименту (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для виявлення ефективності новостворених НКК; анкетування з метою з'ясування ставлення студентів до навчальної літератури та особливостей опрацювання ними навчальних текстів; контент-аналізу задля визначення психологічно значущих переваг і недоліків змісту та структури НКК; відкритого спостереження за особливостями використання студентами НКК під час навчальних занять та семантичного диференціалу для фіксації отриманих у його ході фактів); *математичні та статистичні методи* опрацювання отриманих емпіричних даних – середнє арифметичне; векторне моделювання ефективності розвивальної взаємодії викладача і студентів, які послуговуються інноваційним НКК; кореляційний аналіз (ρ – коефіцієнт кореляції Спірмена).

У роботі використані експертно-психологічні методики А. В. Фурмана для виявлення якості (коефіцієнту розвитковості) модульно-розвивальних підручників і дослідження психологічної ефективності застосування навчальної літератури у ході навчальних занять, а також авторська психодіагностична методика визначення рівня зреалізування студентами власного психологічного потенціалу внаслідок їх взаємодії з навчальними книгами.

Емпіричні дослідження проводились на базі трьох ВНЗ України, а саме: двох експериментальних (Тернопільський національний економічний університет (ТНЕУ) та Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (РВНЗ „КГУ”)) й одного контрольного (Тернопільський національний педагогічний університет (ТНПУ) ім. В. Гнатюка). На різних етапах роботи брали участь 563 студенти 1-5 курсів (заочної та стаціонарної форм навчання) і 21 викладач.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше побудовано модель взаємодії читача із структурованим змістом НКК, котра охоплює форми фіксації (знак, слово, текст, мова, денотат), процеси (сприймання, розпізнавання, декодування, розуміння) опрацювання соціокультурно зумовленої інформації та механізми (інтеріоризації, екстеріоризації; упредметнення, розпредметнення; інтерпретації, тлумачення; занурення у пласти соціального досвіду та внутрішнього самовивільнення) взаємопереходу останньої у відповідні процеси (врощування, осмислення, прийняття, осягнення) та суб'єктивовані смислообрази (поняття, смисл, сенс, символ) внутрішньо особистісного (ендогенного) знання. Зазначені психосемантичні інваріанти проектування змісту і структури НКК водночас обґрунтовуються як критерії розмежування рівнів оволодіння студентами навчального матеріалу, а відтак і як потенційні параметри ефективної читацької діяльності останніх. Також науково доведено зв'язок між якістю (коефіцієнтом розвитковості) навчальних книг, ефективністю їхнього

використання як специфічних психодидактичних інструментів суб'єктів освітнього процесу та рівнем зреалізування студентами власного психологічного потенціалу внаслідок взаємодії з цим психологічним ресурсом.

Уточнено та конкретизовано категорійно-понятійне поле предметного теоретизування, систему змістових концентрів (семіотика, психологічна герменевтика, психолінгвістика, психосемантика, психодидактика) наукового дослідження НКК, а також психологічні особливості останніх саме з навчальних дисциплін гуманітарного профілю. Удосконалено концептуальну модель психологічного проектування інноваційних НКК, а також психолого-педагогічний інструментарій експертного з'ясування ефективності застосування пропонованої системи навчальних книг в освітньому процесі сучасної вищої школи.

Подальшого розвитку набули: структурно-функціональна модель НКК і система психологічних принципів наукового проектування його змісту та структури.

Практичне значення одержаних результатів полягає у кількох аспектах: а) обґрунтовано з позицій педагогічної та вікової психології *систему практико-нормативних вимог* до психологічного проектування змісту і структури НКК з гуманітарних дисциплін для осіб юнацького віку; б) розроблено й апробовано авторську *психологічну методiku*, що спрямована на виявлення рівня зреалізування психологічного потенціалу студентів (проективної активізації їхніх психічних процесів, станів, властивостей і тенденцій) внаслідок взаємодії з навчальною літературою; в) введено у робочий навчальний план з підготовки практичних психологів *спекурс „Психологія підручникотворення”* та розроблено разом з професорсько-викладацьким складом кафедри психології РВНЗ „КГУ” (м. Ялта) декілька експериментальних примірників НКК; г) виокремлено параметри *психологічного профілю ефективного читача* (залежно від статі, форми і курсу навчання та академічної успішності), що можуть бути використані у процесі професійної діяльності авторськими колективами НКК, методистами, ілюстраторами, рецензентами, представниками видавництв, а також МОН та НАПН України як держустановами, котрі покликані вдосконалювати систему національного книговидавництва.

Результати дослідження впроваджено у практику роботи Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (акт впровадження № 960-33/03 від 20.09.2011 р.); РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (акт впровадження № 160 від 26.09.2011 р.); Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського (акт впровадження № 02/3965 від 07.11.2012 р.) та Тернопільського національного економічного університету (акт впровадження № 126.06/1310 від 14.09.2011 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні концептуальні положення і теоретичні узагальнення дослідження висвітлювались на міжнародних науково-практичних конференціях: „Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України” (м. Ялта, 2008 р.),

„Семантика мови і тексту” (м. Івано-Франківськ, 2009 р.), „Український шкільний підручник у європейському вимірі” (м. Вінниця, 2009 р.), „Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (м. Київ, 2009 р.); Всеукраїнських науково-методичних і науково-практичних конференціях: „Стан і перспективи апробації шкільної навчальної літератури” (м. Кіровоград, 2009 р.), „Актуальні напрямки психологічних досліджень на сучасному етапі розвитку суспільства” (м. Тернопіль, 2010 р.), „Наука і життя” (м. Миколаїв, 2011 р.); другому регіональному науково-практичному семінарі „Болонський процес очима студентів” (м. Херсон, 2008 р.); засіданнях кафедри психології РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (2007-2009 роки); щомісячних методологічних семінарах НДІ економіки та методології вищої освіти при Тернопільському національному економічному університеті (2009-2012 роки).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, серед яких 6 одноосібних статей у фахових виданнях, 6 статей та 7 тез доповідей на конференціях і науково-практичних семінарах.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг 313 сторінок. Основний зміст викладено на 174 сторінках. У роботі подано 19 таблиць та 14 рисунків, 12 додатків на 72 сторінках. Список використаних джерел становить 213 найменувань (із них 6 іноземною мовою), що поданий на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблематики, окреслено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету і завдання, висунуто гіпотезу, виокремлено методи, розкрито наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів, подано інформацію про публікації за темою дисертації та про апробацію її результатів.

У **першому розділі «Навчально-книжковий комплекс як об’єкт психолого-дидактичного дослідження»** зосереджено увагу на значущості піднятої проблематики з огляду на обґрунтування Л. С. Виготським ролі мови (знаку) у становленні людської свідомості і діяльності, що реалізує більш загальну тезу про культурно-історичну природу людської психіки, про розуміння культури як набору семіотичних систем (В. С. Стьопін), про визначення мови як знаряддя знарядь (Дж. Дьюї), про тлумачення її як інструмента і важливого знаряддя мислення (В. Вундт), а також про текст (у широкому розумінні) як будь-що, що зчитується свідомістю, де читання становить її актуальний стан (М. К. Мамардашвілі).

НКК, котрий є центральною засобовою ланкою повноцінного освітнього процесу і водночас культурним феноменом виняткової суспільно-освітньої вагомості, нині проектується на основі стихійного емпіричного досвіду викладачів та майже не спирається на фундаментальні теоретико-методологічні напрацювання у цій сфері. Автори й надалі традиційно вбачають у навчальній книзі

„інструмент насадження мудрості” (за Я. А. Коменським) та почасти ігнорують внутрішні (психологічні) умови, механізми і закономірності процесу оволодіння особою інформацією.

Інноваційний НКК у нашому розумінні є квазісуб’єктом полідіалогічної навчальної взаємодії у системі „викладач – НКК – студенти”, котрий продукує полісміслові зв’язки під час роботи з ним наступника, створює спільне психосміслове поле й утверджує останнього як співавтора, який самостійно перетворює закодовану інформацію на індивідуально доступні форми освітнього змісту. При цьому саме повідомлення, за Н. В. Чепелевою, є не просто автономним набором знакових елементів, а підсистемою більш складної системи мовленнєвої комунікації, завдяки чому й досягається розсування особистістю текстових меж і вихід у більш широкий діяльнісний і комунікативний контексти.

Сучасна трансформація цілей освіти закономірно видозмінює її зміст та спричиняє потребу в сутнісній переорієнтації функціонального спрямування новітніх НКК. Відтак з методологічних позицій нами розширено їх функціональні блоки, що органічно взаємопов’язані між собою та згруповані за такими критеріальними ознаками: а) носій освітнього змісту; б) організатор процесів самонавчання і самовиховання; в) чинник розвитку психодуховних процесів, станів, властивостей і тенденцій студента та його психосоціального (у т.ч. професійного) становлення як особистості й індивідуальності; г) засіб долучення до безперервного культуротворення шляхом занурення у пласти загальнолюдського досвіду та внутрішнього психодуховного самовивільнення.

На основі цих ознак виокремлені та обґрунтовані чотири *структурні компоненти НКК*, що утворюють цілісну систему і проектуються одночасно: тезаурус, посібник, модульно-розвивальний підручник (МРП) та освітня програма самореалізації особистості студента (ОПСС). Така структура НКК функціонально відповідає психологічному механізмові оволодіння інформацією, стратегії управління освітніми взаєминами за модульно-розвивального навчання та передбачає зреалізування кожною особистістю внутрішньо прийнятної траєкторії саморозвитку. Звідси НКК – полікомпонентний, системно зінтегрований психодидактичний інструмент, покликаний задіяти студента до цілісно спроектованого освітнього циклу: від добування знань, соціального наслідування і ситуативного нормотворення до світоглядної систематизації напрацьованого наукового і суто емпіричного матеріалу, далі – до ціннісно-сміслового обстоювання здобутого досвіду та його критичної й творчої рефлексій. У такий спосіб опрацювання інформації одночасно відбувається у системі чотирьох основних модальностей досвіду: *знаковому* (словесно-мовленнєвий спосіб кодування інформації, що переважає у словнику); *образному* (візуально-просторовий спосіб кодування інформації, котрий домінує у посібнику-хрестоматії); *предметно-діяльному* (предметно-практичний спосіб кодування інформації, що притаманний для МРП); *емоційно-пристрасному* (сенсорно-емоційний спосіб кодування інформації, що найбільш характерний для ОПСС).

Отож, НКК охоплює сукупність структурно та функціонально взаємопов'язаних психолого-дидактичних інструментів навчально-професійної діяльності студентів і викладача, задає оргтехнологічний маршрут інноваційного освітнього циклу як метасистему інформаційних, значенневих, смислових і рефлексивних засобів, за допомогою яких студент збагачує власний ментальний досвід, спричинює появу психічних новоутворень, а відтак саморозвиває свій кращий людський потенціал. Звідси очевидно, що сучасний НКК має проектуватися, створюватися, підлягати експертизі та використовуватися не як інваріантний *засіб навчання*, а як надточний *психодидактичний інструмент* безперервної полідіалогічної взаємодії, котрий, на відміну від першого, передбачає наявність у суб'єктів освітнього процесу умінь і навичок його психомистецького застосування.

Поліаспектність дослідження НКК як предмета наукового аналізу та психологічного проектування у нашому досвіді центрується довкола п'ятьох змістових концентрів: семіотики, психологічної герменевтики, психолінгвістики, психосемантики та психодидактики, у сутнісних координатах яких окреслено психосемантичні інваріанти наукового дискурсу з піднятої проблематики. У результаті виокремлені макроструктурні компоненти НКК як сукупність навчальних текстів чи знакових систем, що функціонально та оргтехнологічно зорієнтовані на різні рівні опрацювання особою інформаційного повідомлення. Зокрема, вони мають бути не тільки адекватно декодовані та інтерпретовані в актах розуміння предметного значення, а й забезпечити виявлення прямих і латеральних зв'язків між різними змістовими блоками, породжувати сукупність особистісних смислів, що прискорюють розвиток індивідуальності студента на глибинно-сенсовому рівні оволодіння певним соціокультурним досвідом. Саме за цих умов культурні коди трансформуються у знання, а зовнішнє навчання (як репродуктивне нормонаслідування) переходить у самоучіння і саморозвиток.

У другому розділі «Теоретико-методологічні засади психологічного проектування змісту і структури навчально-книжкових комплексів з гуманітарних дисциплін» диференційовано, головню за критерієм наростання притаманних ознак-характеристик та ускладнення об'єкта пізнання, різновиди конструювання (планування, проектування, програмування і моделювання) й етапність проектування (наукове, соціокультурне, психологічне, психологічне проектування змісту і структури НКК) у контексті піднятої проблематики. Зокрема, під *психологічним проектуванням* розуміємо специфічну діяльність психолога, котра детермінує цілі, зміст, умови, засоби, форми психологічного впливу на людину та визначає майбутні оргтехнологічні маршрути її проєктивного (поетапного, параметрично контрольованого, критеріально діагностованого та чітко прогнозованого) формування на рівні суб'єкта, психосоціального розвитку – особистості, повновагомого самореалізування – індивідуальності та потенційного психодуховного самотворення – універсуму. Одним із різновидів такого проектування є *психологічне проектування*

змісту і структури НКК – діяльність, що інтегрує прикладне наукознавство, художньо-видавничу справу, освітянську новаторську практику, в результаті проходження всіх етапів котрої постає проект НКК як система психодидактичних інструментів (словник, посібник, МРП, ОПСС), котрі у своєму взаємодоповненні й окреслюють траєкторії посферного саморозвитку особистості студента у чітко зафіксованих часових межах навчального модуля.

У дисертації окреслено категорійно-понятійне поле й розмежовано відповідні рівні, компоненти, стадії, етапи і параметри проектування як способу пізнання та науково прогнозованого творення потенційної реальності. Відтак НКК розглядається як розгорнута „стратегічна модель” певної педагогічної системи, що віддзеркалює базовий зміст освіти, його цілі, компоненти, оргформи і рівні, технології і методи, засоби і результати співдіяльності суб’єктів освітнього процесу і водночас футурологічна „тактична модель”, своєрідний освітньо-методичний сценарій майбутньої розвивальної взаємодії, що розкриває послідовність презентації освітнього змісту. У цьому розумінні НКК для наставника слугують орієнтовною схемою (прообразом, проектом) майбутньої співдіяльності та керівництвом до планування, організації й координування перебігу освітнього процесу, а на рівні наступника – джерелом, змістом, інструментом і поліваріативним алгоритмом оволодіння навчальним матеріалом (самоорганізації, самоконтролю тощо).

Дослідження цього психодидактичного інструменту здійснювалося не тільки на засадах міждисциплінарності, а й з позицій різних методологічних підходів – системного, діяльнісного, задачного, комунікативного, гуманістичного, соціокультурного та вітакультурного. Водночас засадничим теоретико-методологічним підґрунтям нашого наукового пошукування став саме останній із названих підходів, у рамках котрого А. В. Фурманом розроблена теорія модульно-розвивального навчання і, зокрема, концепція інноваційної навчальної книжки. Остання вимагає від автора НКК проєктивно закладати у його структуру чотири періоди (інформаційно-пізнавальний, нормативно-регуляційний, ціннісно-рефлексивний, духовно-креативний) оргциклу психомистецьких технологій (рис. 1) і технік модульно-розвивальної навчальної взаємодії, а відтак опосередковано конструювати не лише психологічно виважену наступність розгортання освітнього сценарію ситуаційної взаємодії викладача і студентів, а й читацьку діяльність і миследіяльність наступників, що й спричинює їхній поступальний посферний (розумовий, соціальний, екзистенційний, психодуховний) розвиток.

Сукупність названих періодів диференціюється на 9 похідних етапів, котрі сутнісно формовтілюються у структурі і змісті НКК завдяки дотриманню його автором низки обґрунтованих нами психодидактичних принципів. Своєю чергою, зазначені принципи проектування основних макроструктурних одиниць інноваційного НКК знаходять своє практичне формовтілення через розроблену в дисертації систему нормативних вимог їхнього зреалізування.

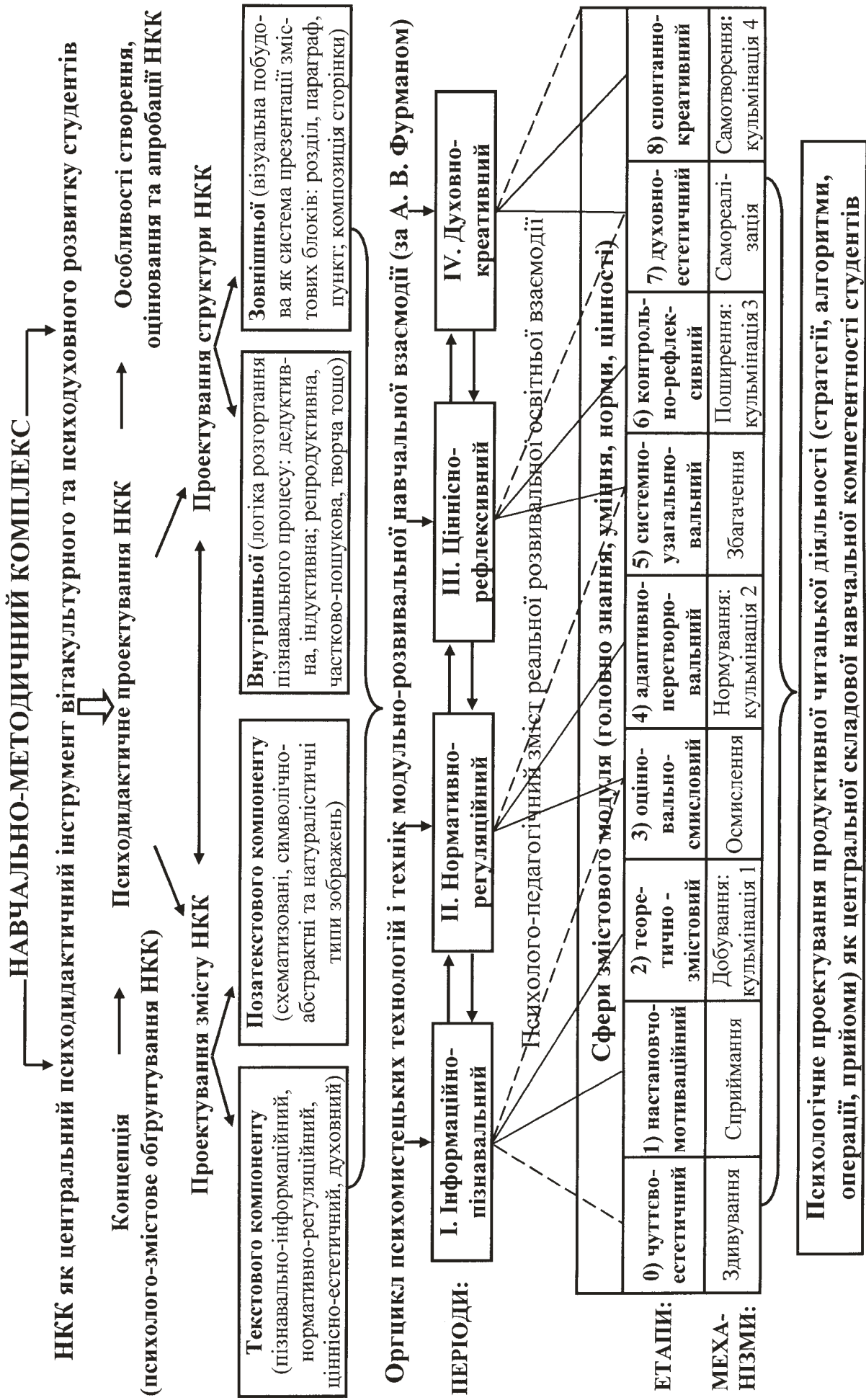

Рис. 1. Оргтехнологічна модель психодідактичного проектування змісту і структури НКК

Передусім задля повноцінного зrealізування інноваційного оргциклу автору НКК потрібно проектувати зміст і структуру на кожному з дев'яти його етапів відповідно до наступності вимог таких психодидактичних принципів: експресивності, сугестивності, образності, сюжетності, актуалізації життєвого досвіду читачів (чуттєво-естетичний етап); потребовідповідності, адекватності, цілепокладання, прогностичності та поліпроблемності (настановчо-мотиваційний етап); науковості, доступності, модульності, полікодованості (теоретично-змістовий етап); діалогічності, евристичності, смисловідповідності (оцінювально-смисловий етап); трансформативності, екстраполяції, графічного переупредмечування, диференціації та індивідуалізації (адаптивно-перетворювальний етап); циклічності, системності, холістичності, узагальненості, збалансованості, інтегративності (системно-узагальнювальний етап); рефлексивності, децентралізованості та саморегульованості (контрольно-рефлексивний етап); метафоричності, культуровідповідності, морально-етичності та естетичності (духовно-естетичний етап); самоактуалізації, репрезентативності (самовираження), само- та культуротворення (спонтанно-креативний етап).

У третьому розділі «Експериментальне дослідження якості та ефективності навчально-книжкових комплексів для вищих навчальних закладів» відображені емпіричні результати дослідження. Зокрема, у ході психолого-дидактичного дослідження виявлено, за допомогою розробленої А. В. Фурманом системи експертно-психологічного оцінювання якості навчальних книжок, *загальний коефіцієнт розвитковості* створених під нашим керівництвом семи МРП як центральних інтегруючих компонентів НКК (табл. 1). Кількісно цей коефіцієнт становить 61,26 % (367,61 бала) і є результируючим числом, що охоплює суму балів (max 600) окремих коефіцієнтів кожного із чотирьох загальноосвітніх принципів проектування соціально-культурно-психологічного змісту і структури навчальних книг: ментальності – 59,23 %, духовності – 60,98 %, розвитковості – 62,05 % і модульності – 62,74 %. Одержані показники за шкалою експертного оцінювання вказують на достатньо високу присутність базових критеріальних ознак змісту і структури МРП, а відтак більшість із цих книжок є високоінноваційними. Саме на основі узагальненого показника зроблено висновок щодо доцільності подальшої апробації та досвідного використання експертованих МРП у системі навчальної практики двох обраних нами експериментальних ВНЗ.

Для проведення експериментальної частини дослідження розроблено авторську психодіагностичну методичку, що базується на взаємоузгодженому використанні методів анкетування та контент-аналізу й дає змогу виявити рівень зrealізування студентами власного психологічного потенціалу внаслідок їх взаємодії з друкованими засобами навчання. У цьому зв'язку, нами виокремлено параметри і показники оцінювання, запропоновано його технологію і процедури, а також створено авторський інструментарій фіксації та інтерпретації (кількісного та

якісного аналізу) одержаних емпіричних даних. Зазначену методику досвідно апробовано під час психолого-педагогічного експерименту, що розгортався за реальних умов перебігу освітнього процесу в трьох ВНЗ України (вибірка 563 особи).

Таблиця 1

Узагальнені показники експертного дослідження та досвідного апробування інноваційних і традиційних навчальних книг в умовах освітньої практики експериментальних і контрольного ВНЗ

ВНЗ		Спеціальність	Якість (коефіцієнт розвитку) МРП (за підсумками психолого-педагогічної експертизи)		Рівень зrealізування студентами свого психологічного потенціалу внаслідок їх взаємодії з навчальними книгами**		Ефективність використання навчальної літератури			
Статус	Назва		бали	%	бали	%	під час лекційних занять		на практичних заняттях (за критерієм НКК /ТДЗН)*	
							бали	%	бали	%
Експериментальні	ТНЕУ	Соціальна робота	367,61	61,26	2551,5	78,1	19,4	64,67	66,2 / 8,4	50,9 / 6,4
	„КГУ”РВНЗ	Соціальна педагогіка	367,61	61,26	2377,8	81,4	18,66	62,2	75,8 / 6,3	58,3 / 4,8
		Практична психологія			1990,9	75,1	17,74	59,13	65,0 / 14,8	50,0 / 11,4
Середні показники			367,61	61,26	2306,7	78,2	18,76	62,53	68,5 / 9,6	52,7 / 7,4
Контрольний	ТНПУ	Соціальна робота	–	–	1425,7	45,5	17,45	58,2	7,6 / 55,1	5,9 / 42,4
		Психологія	–	–	1736,6	57,6	17,72	59,02	11,4 / 50,3	8,8 / 38,7
Середні показники			–	–	1581,15	51,55	17,61	58,7	9,5 / 52,6	7,3 / 40,5

Примітки: 1. (*) – традиційні друковані засоби навчання (ТДЗН);

2. (**) – результати контрольного етапу експерименту (денна форма навчання).

За допомогою новоствореної методики досліджено психологічний ресурс традиційної та інноваційної навчальної літератури. Передусім встановлено, що узагальнений показник зrealізування психологічного потенціалу студентів експериментальних груп (денної та заочної форм навчання) після застосування ними впродовж одного семестру НКК як новітніх психодідактичних інструментів зріс на 29,6 %. Водночас підсумковий усереднений показник контрольних груп, порівняно з констатувальним етапом експерименту, понизився на 2,2 %. Зазначені узагальнені показники відображають рівень позитивної активізації чотирьох параметрів формопрояву психічної діяльності студентів 1-5 курсів протягом їхньої взаємодії з навчальною літературою. Так, на констатувальному етапі дослідження в експериментальних групах ці параметри мали наступне кількісне вираження: психічні процеси (44,0 %), стани (48,4 %),

властивості (51,2 %), тенденції (53,3 %). Прикметно, що на контрольному етапі експерименту в цих же групах вони набули значно більшої актуалізованості: психічні процеси (75,5 %), стани (93,6 %), властивості (82,5 %) тенденції (68,7 %).

Здійснюючи посферний аналіз зазначених формопроявів на констатувальному і контрольному етапах експерименту, встановлено, що найбільший приріст показників відбувся у потребо-мотиваційній сфері (47,2 %), позитивних емоційних (45,1 %) і пізнавальних (44,8 %) станах студентів експериментальних груп денної форми навчання. Найменшим чином використання інноваційних НКК позначилось на темпераментальності і характерологічному портреті (19,2 %) суб'єктів освітньої діяльності та на їхніх психічних тенденціях (18,1%). Середні ж за кількісними величинами результати між максимальними і мінімальними показниками формопроявів психічної діяльності студента-читача розташовуються у такій послідовності: вольові стани (44,3 %), свідомість – світогляд – самосвідомість (33,7 %), здібності і таланти (32,9 %), когнітивні (31,5 %) та емоційно-вольові процеси (31,3 %).

Водночас узагальнені емпіричні матеріали одержані шляхом анкетування вказують на значну відмінність в оцінці якості навчальної літератури студентами різних курсів, форм навчання та академічної успішності. Скажімо, попри те, що абсолютна більшість наступників (53,5 %) позитивно ставиться до традиційних навчальних книг, одержані оцінки дещо відрізняються у різних груп респондентів: студенти-заочники вважають підручники більш якісними (58,5 %), аніж студенти денної форми навчання (50,7 %); також думка про відмінну і разом з тим позитивну якість підручників укріплюється із кожним курсом навчання (1 курс – 50,0 %, 2-3 курси – 51,7 %, 4-5 курси – 71,2 %); а за критерієм академічної успішності більш високо оцінюють якість навчальних книжок (61,1 %) ті студенти, які навчаються на „відмінно” і „добре”, тоді як студенти із середньою успішністю оцінюють їх нижче (47,5 %), аніж їхні „невстигаючі” одногрупники (51,0 %); прикметним також є те, що більш критично ставляться до підручників юнаки (41,4 % позитивних відгуків), ніж дівчата (55,7 %).

Подібні тенденції прослідковуються в оцінюванні студентами обидвох форм навчання психологічного ресурсу базових компонентів навчальної літератури (структури, текстового та графіко-ілюстративного компонентів). Зокрема, „заочники” найвище поцінують структуру традиційних навчальних книг (58,3 %), тоді як студенти стаціонару оцінили цей параметр найнижчою кількістю балів – 454,2 (41,0 %). За узагальненими ж показниками, одержаними шляхом опитування студентів обох форм навчання експериментального ВНЗ, з'ясовано, що найвищим психологічним ресурсом володіє графіко-ілюстративний компонент (54,7 %) традиційної навчальної літератури, дещо нижчим – її текстовий компонент (50,8 %) і найбільш негативно ставляться студенти до структури (48,6 %) останньої.

Переорієнтація на інноваційні програмово-методичні засоби навчання, як відомо, позначається на психологічному наповненні форм і методів організації освітнього процесу. Тому на завершальному етапі дослідження нами з'ясовано (за допомогою модифікованої експертної експрес-методики А. В. Фурмана із біполярними групами показників) психологічну ефективність використання літератури студентами і професорсько-викладацьким складом ВНЗ у процесі навчальних занять. Усереднене значення їх сукупної психологічної ефективності під час *лекційних* занять у контрольних групах становило 58,7 %, тоді як в експериментальних воно зафіксовано на рівні 62,53 %. Під час *практичних* занять кількісна різниця між зазначеними показниками ефективності застосування традиційного та інноваційного типів навчальної літератури (за критерієм НКК / ТДЗН) значно збільшилась і становила 52,7 / 7,4 % в експериментальних і 7,3 / 40,5 % в контрольних групах.

Результати проведеного психологічного дослідження переконують у тому, що сукупність усіх аналізованих показників якості, психологічного ресурсу та ефективності психологічно спроектованих змісту і структури інноваційних НКК значно переважають аналогічні показники типових ТДЗН.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджена проблема психологічного проектування змісту і структури НКК, а відтак й психологічної детермінації читацької діяльності студентів як складного поліаспектного пізнавально-комунікативного процесу та провідного каналу соціокультурного (в т.ч. професійного) й психодуховного саморозвитку осіб юнацького віку. Розробка піднятої проблематики здійснювалась у контексті вивчення двох аспектів: по-перше, процесу переходу зовнішніх культурних кодів у внутрішні категорійно-понятійні мережі, суб'єктивовані мислеобрази та особистісно значущі смислоємні пласти свідомості та самосвідомості студента, котрі актуалізують психологічні механізми його самотворення; по-друге, особливостей психологічного проектування навчальних текстів, котрі за своїми структурно-функціональними параметрами-характеристиками максимально відповідають специфіці перебігу вищезазначеного процесу. У результаті проведеної науково-дослідницької роботи здійснено низку таких узагальнень:

1. Найбільш ефективно вирішення окресленої проблематики у межах психології можливе на основі синтезу п'яти *змістових концентрів*: семіотики, психологічної герменевтики, психолінгвістики, психосемантики та психодидактики. В окреслених координатах нами сформовано категорійно-понятійне поле дослідження піднятої проблематики і перш за все поняття про навчально-книжковий комплекс, під яким розуміємо сукупність структурно та функціонально поєднаних на засадах принципу системності навчальних видань, зміст і структура котрих фіксують у різних системах кодування фрагмент освітнього змісту, що адаптований на смислово-

дидактичному рівні до ментального досвіду, вікових та індивідуально-типологічних особливостей, художньо-естетичних потреб й актуальних духовних прагнень студента.

2. З позицій педагогічної та вікової психології, сучасний НКК покликаний зреалізувати чотири *функціональні блоки*, що виокремлені і набули подальшого обґрунтування, виходячи з таких критеріальних ознак: 1) носій освітнього змісту; 2) чинник розвитку психічних процесів, станів, властивостей і тенденцій; 3) квазіорганізатор процесів самонавчання і самовиховання; 4) засіб долучення студента до ситуаційного культуротворення. На основі окреслених ознак НКК підібрані та одержали психолого-педагогічне визначення його чотири *макроструктурні компоненти*, що утворюють цілісну систему і проектується одночасно: а) модульно-розвивальний підручник, б) навчальний посібник, в) тезаурус чи словник, г) освітня програма самореалізації особистості студента.

3. У дисертації термінологічно розмежовано різновиди проектування як способу пізнання і як науково прогнозованого творення потенційної реальності. Зокрема, виокремлено рівні, компоненти, стадії, етапи та параметри наукового проектування змісту і структури НКК та контурно окреслено оргтехнологічну модель їх психодидактичного проектування, що фіксує чотири засадничих періоди і дев'ять похідних етапів, а саме, від чуттєво-естетичного, настановчо-мотиваційного і теоретично-змістового через оцінювально-смысловий, адаптивно-перетворювальний і системно-узагальнювальний до контрольного-рефлексивного, духовно-естетичного і спонтанно-креативного.

4. Вперше розмежовано психосемантичні інваріанти досліджуваної проблематики проектування та опрацювання текстів, а також розроблено модель взаємодії читача із структурованим змістом НКК, що охоплює форми фіксації, процеси опрацювання соціокультурно зумовленої інформації та механізми взаємопереходу останньої у відповідні процеси та персоніфіковані смислообрази внутрішньо особистісного знання. У підсумку студенти в процесі розвивально ефективною читацької діяльності не тільки знають (розпізнають) культурні *знаки*, вміють декодувати (читати) *тексти*, нормувати (групувати, переструктурувати, згортати, перекодовувати тощо) письмове повідомлення, а й діяльно оперують *значеннями* на рівні уявлень, понять, суджень та умовиводів, виявляють ціннісне ставлення до породжених *особистісних смислів* і знаходять (чи коректують) на цій основі власний *життєвий сенс*. Зазначені психосемантичні інваріанти проектування навчальних книг слугують критеріями розмежування рівнів оволодіння студентами навчальною інформацією, а відтак й потенційними параметрами ефективною читацької діяльності останніх.

5. З огляду на прикладний характер дослідження, у дисертації здійснено систематику підходів, принципів і психологічних вимог до проектування навчальної літератури. Задля методологічної визначеності у роботі детально окреслено найбільш поширені підходи до вивчення проблематики

НКК, основними серед котрих є системний, діяльнісний, задачний, комунікативний, гуманістичний, соціокультурний, а також гармонійно синтезуючий переваги названих – вітакультурний підхід. Саме в контексті останнього та дев'яти етапів оргциклу технологій і технік модульно-розвивальної навчальної взаємодії нами критеріально виокремлено та обґрунтовано тридцять сім психодідактичних принципів проектування змісту і структури НКК, котрі, своєю чергою, зреалізуються шляхом дотримання автором навчальних книжок низки нормативних вимог до проектування їх сторінок.

6. Під час дослідження розроблено та апробовано авторську *психологічну методику*, що спрямована на виявлення в абсолютних і відносних показниках рівня зреалізування студентами власного психологічного потенціалу внаслідок їх взаємодії з навчальною літературою. Зокрема, вона, базуючись на методах контент-аналізу та анкетування, дає змогу досліднику визначити діапазон проєктивної активізації психічних процесів, станів, властивостей і тенденцій студентів, котрі послуговувалися у процесі навчання певним типом (традиційним чи інноваційним) навчальних книг. З метою розробки пакету стимульних матеріалів для контент-аналізу виокремлено 432 лінгвістичні одиниці (характеристики-індикатори), що різноаспектно окреслюють (у позитивному і негативному полюсах-модусах) ключові психологічні параметри текстового, графіко-ілюстративного компонентів навчальної літератури та її структури. Зазначені ознаки критеріально згруповані у 13 блоків, що відображають формовияви психічної діяльності студента під час його взаємодії з НКК, а останні, зі свого боку, об'єднанні у чотири метаблоки (психічні процеси, стани, властивості і тенденції).

7. Застосування спроектованих інноваційних НКК в освітньому процесі двох ВНЗ дало змогу довести значно вищу ефективність цих психодідактичних інструментів студентів і викладачів порівняно з традиційними навчальними книгами. Скажімо, попри те, що за результатами проведеної експертизи усереднена якість (коефіцієнт розвитковості) новостворених підручників не перевищувала 61,3 %, усе ж середні показники рівня зреалізування психологічного потенціалу студентів експериментальних груп внаслідок їх взаємодії з навчальними книгами становили (на контрольному етапі експерименту) 78,2 %, тоді як у студентів контрольних груп зафіксовано середній показник на рівні 51,55 %. Також вищою виявилась ефективність використання НКК на практичних заняттях, де вона (за критерієм інноваційності/традиційності) становила 52,7 % до 7,4 % порівняно з показником 7,3 % до 40,5 % ефективності застосування типових навчальних книжок. Дещо менша, проте достатньо значуща, відмінність зафіксована й у показниках ефективності застосування цих двох типів навчальної літератури під час лекційних занять: традиційні книги – 58,7 %, інноваційні – 62,5 %.

8. Виявлено з допомогою кореляційного аналізу прямий лінійний зв'язок між рівнем академічної успішності студентів і рівнем сформованості їхніх інформаційно-пізнавальних умінь

роботи з навчальними книгами. Одержане значення коефіцієнту кореляції Спірмена є статистично значущим ($\rho_{\text{емп}} = 0,477$) й середньо вираженим за силою зв'язку (критичний показник $\rho_{\text{кр}2} = 0,21$, при рівні значущості 0,01), а відтак повністю підтверджує попередньо висунуту гіпотезу дослідження.

Водночас дисертаційна робота не з'ясовує всіх аспектів розпочатого дискурсу. Відтак перспективними вбачаємо такі наукові розвідки: а) вивчення психологічних особливостей сприйняття та опрацювання студентами й учнями різних вікових груп інформації з *електронних (мультимедійних) підручників*; б) з'ясування специфіки психологічної розробки навчальної літератури для провадження *дистанційного кейс-навчання*; в) дослідження психологічної доцільності диференційованого кодування навчального матеріалу НКК залежно від провідного *типу сприйняття особою інформації* (аудіали, візуали, кінестетики, дигітали) тощо.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гірняк Г. С. Психосемантичні інваріанти проектування навчальних книг / Г. С. Гірняк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 183–190.

2. Гірняк Г. С. Обґрунтування понятійно-категорійного апарату дослідження та структурно-функціональної моделі навчально-книжкового комплексу / Г. С. Гірняк // Психологія і суспільство. – 2011. – № 3. – С. 171–186.

3. Гірняк Г. С. Модель психологічного проектування інноваційних навчально-книжкових комплексів для вищих навчальних закладів / Галина Гірняк // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 129–140.

4. Гірняк Г. С. Наукові підходи до психологічного проектування змісту і структури навчально-книжкових комплексів для ВНЗ / Г. С. Гірняк // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць / [наук. ред. В. В. Стасюк]. – 2011. – Вип. 5 (24). – С. 106–111.

5. Гірняк Г. С. Експертно-психологічне дослідження якості модульно-розвивального підручника як центрального компонента навчально-книжкового комплексу / Галина Гірняк // Психологія і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 124–137.

6. Гірняк Г. С. Психодидактичне дослідження розвивальної ефективності лекційних занять за умов застосування традиційного та інноваційного типів навчальної літератури / Г. С. Гірняк // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні та психологічні науки / [гол. ред. Є. М. Потапчук]. – Хмельницький : НАДПСУ, 2012. – № 62. – С. 162–168.

7. Гірняк Г. С. Сучасні навчально-книжкові комплекси як психодидактичні засоби соціалізації та психодуховного розвитку студента / Г. С. Гірняк // Вища освіта України : тематичний випуск :

Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 2009. – Додаток 4, Т. VI (18). – С. 91–98.

8. Гірняк Г. С. Навчально-книжковий комплекс як предмет психолого-дидактичного дослідження / Г. С. Гірняк // Гуманітарні науки. – 2010. – № 1. – С. 38–45.

9. Гірняк Г. С. Навчально-книжковий комплекс як психолого-педагогічна проблема / Г. С. Гірняк // Вітакультурний млин. – 2007. – Модуль 6. – С. 28–32.

10. Гірняк Г. С. Парадигмальне підґрунтя створення новітніх навчально-книжкових комплексів / Г. С. Гірняк // Вітакультурний млин. – 2008. – Модуль 7. – С. 38–40.

11. Гірняк Г. С. Герменевтичні аспекти розуміння навчальних текстів / Г. С. Гірняк // Вітакультурний млин. – 2009. – Модуль 9. – С. 59–61.

12. Гірняк Г. С. Психосемантичні особливості проектування навчальних книг для вищої школи / Г. С. Гірняк // Вітакультурний млин. – 2009. – Модуль 10. – С. 42–44.

13. Гірняк Г. С. Створення інноваційних навчально-книжкових комплексів як умова зреалізування Болонського процесу / Г. С. Гірняк : зб. текстів виступів на II Регіональному наук.-прак. семінарі [«Болонський процес очима студентів»], (Херсон, 29 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун-т. – Херсон : ХДУ, 2008. – С. 11–12.

14. Гірняк Г. С. Змістові центри міждисциплінарного дослідження навчально-книжкових комплексів для ВНЗ / Г. С. Гірняк : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України»], (Ялта, 18–20 верес. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, М-во освіти і науки АР Крим, РВНЗ «Кримський гуманітарний ун-т» (м. Ялта). – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч.5. – С. 101–104.

15. Гірняк Г. Семантичні аспекти психологічного проектування навчально-книжкових комплексів для ВНЗ / Галина Гірняк : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. [«Семантика мови і тексту»], (Івано-Франківськ, 21-23 верес. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Видавець І. Я. Третяк, 2009. – Ч.2. – С. 50–52.

16. Гірняк Г. С. Підручник як центральний інтегруючий елемент навчально-книжкового комплексу / Г. С. Гірняк : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Український шкільний підручник у європейському вимірі»], (Вінниця, 21-22 жовт. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Вінницьк. обл. ін-т післядип. осв. пед. прац. / за наук. ред. С. І. Дровозюка, М. І. Томчука. – Вінниця : ВОПОПП, 2009. – С. 48–54.

17. Гірняк Г. С. Перевірка якості навчальної літератури та ефективності її використання / Г. С. Гірняк : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. [«Стан і перспективи апробації шкільної навчальної літератури»], (Кіровоград, 28–29 жовт. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, АПН України, Кіровоград. обл. ін-т післядип. пед. осв. ім. В. Сухомлинського. – Кіровоград : Кіровоград. обл. ін-т післядип. пед. осв. ім. В. Сухомлинського, 2009. – С. 222–225.

18. Гірняк Г. С. Освіта як соціальний інститут ефективної соціалізації та проєктивного культуротворення / Г. С. Гірняк : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених і студентів [«Актуальні напрямки психологічних досліджень на сучасному етапі розвитку суспільства»], (Тернопіль, 22–23 жовт. 2010 р.) М-во освіти і науки України, Терн. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – С. 96–98.

19. Гірняк Г. С. Психологічне проєктування змісту і структури навчально-книжкових комплексів як соціогуманітарна проблема сьогодення / Г. С. Гірняк : матеріали Всеукр. наук.-прак. конференції [«Наукова свідомість – 2011»], (Миколаїв, 17 квіт. 2011 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т кораблебуд. ім. адмірала Макарова. – Миколаїв : НУК, 2011. – С. 43–45.

АНОТАЦІЇ

Гірняк Г.С. Психологічне проєктування змісту і структури навчально-книжкових комплексів з гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Одеса, 2013.

В дисертації обґрунтовано структурно-функціональну модель психологічно ефективного навчально-книжкового комплексу як складного психодідактичного інструмента суб'єктів освітньої взаємодії. На новітніх концептуальних засадах модульно-розвивальної системи навчання окреслено основні періоди та етапи технології проєктування зазначеного комплексу, запропоновано й розкрито сутнісний зміст системи психологічних принципів і нормативних вимог до наукового проєктування його компонентів, а також розмежовано низку параметрів і критеріїв оцінювання останніх.

У підсумку створено й апробовано психодіагностичну методику, котра дає змогу виявити рівень зреалізування студентами власного психологічного потенціалу (психічних процесів, станів, властивостей і тенденцій) унаслідок їх взаємодії з навчальною літературою. Доведено значно вищий розвитковий ресурс та психологічну ефективність застосування інноваційних НКК порівняно з традиційними навчальними книгами.

Ключові слова: психодідактичний інструмент, психологічне проєктування, суб'єкт освітньої діяльності, знак, символ, смисл, розуміння, коефіцієнт розвитковості, психологічний потенціал.

Гірняк Г.С. Психологическое проектирование содержания и структуры учебно-книжных комплексов по гуманитарным дисциплинам в высших учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Пивденноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Одесса, 2013.

В работе обосновано идею психологического проектирования инновационного учебно-книжного комплекса (УКК) по гуманитарным дисциплинам как психодидактического инструмента субъектов образовательного процесса и одновременно квазисубъекта полидиалогического обучающего взаимодействия. Он является предметом разностороннего познания и изучается с позиций различных методологических подходов – системного, деятельностного, задачного, коммуникативного, гуманистического, социокультурного и витакультурного. В рамках последнего подхода теоретически обоснованы, с одной стороны, интегральная модель *процесса проектирования* учебных книг, в результате чего достигнута поэтапная полнота его основных этапов и зафиксирован исчерпывающий перечень нормативных требований, факторов и условий их эффективной реализации, а с другой – *инновационный УКК* как объект психодидактического познания, научного проектирования, новаторского конструирования, а на последующих этапах как предмет комплексной экспертизы и экспериментального внедрения в образовательный процесс. Таким образом, системно представлены теория, методология и технология психологически целесообразного построения содержания и структуры УКК как совокупности общих принципов, признаков, параметров и индикаторов, которые учитывают возрастные психологические закономерности, а также индивидуально-типологические особенности психодуховного развития и личностно-профессионального роста студентов.

В исследовании обоснована *система функций* УКК, которые сгруппированы по следующим критериальным признакам: а) носитель образовательного содержания, б) фактор развития психических процессов, состояний, свойств и тенденций, в) организатор процессов самообучения и самовоспитания; г) средство приобщения личности к непрерывному культуросозданию путем погружения в сферу общечеловеческого опыта и её внутреннего психодуховного самовысвобождения. В этом контексте аргументировано подобраны четыре макроструктурных компонента этого комплекса, которые образуют целостную систему и проектируются одновременно, а именно: 1) тезаурус или словарь, 2) учебное пособие, 3) модульно-развивающий учебник, 4) образовательная программа самореализации личности студента. Предлагаемая совокупность инструментов задействует психологический механизм овладения человеком информацией и главное – оргтехнологии осуществления целостного образовательного цикла в системе модульно-развивающего обучения, которая предусматривает реализацию каждой личностью внутриприемлемой траектории саморазвития. В связи с этим предложена *оргтехнологическая последовательность* психологического проектирования инновационных УКК,

которая охватывает четыре периода и девять производных этапов, согласно которым разработана система принципов и номенклатура психологических требований к содержанию и структуре учебных изданий для лиц юношеского возраста. Также, опираясь на современные научные достижения в области семиотики, психологической герменевтики, психолингвистики, психосемантики и психодидактики, разработана *модель взаимодействия читателя со структурированным содержанием* указанного комплекса, которая охватывает формы фиксации, этапы обработки социокультурно обусловленной информации и механизмы взаимоперехода последней в соответствующие процессы и субъективированные смыслообразы личностного знания.

Впервые разработана и успешно апробирована *психодиагностическая методика*, которая направлена на выявление уровня реализации студентами собственного психологического потенциала (психических процессов, состояний, свойств и тенденций) по итогам их взаимодействия с учебной литературой. С помощью указанной методики, охватывающей 432 положительных и отрицательных признака-индикатора содержания и структуры УКК, есть возможность объективно выразить единым числовым показателем уровень его развивающей эффективности как поликомпонентного инновационного инструментария.

Эмпирически аргументирован более высокий уровень психодидактического качества и психологической эффективности применения инновационных УКК по сравнению с традиционными учебными книгами. Наряду с этим, с помощью корреляционного анализа, выявлена прямая линейная связь между академической успеваемостью студентов и уровнем сформированности их информационно-познавательных умений работы (применение адекватных читательских стратегий, алгоритмов, операций, приемов) с учебными книгами.

Ключевые слова: психодидактический инструмент, психологическое проектирование, субъект образовательной деятельности, знак, символ, смысл, понимание, коэффициент развивающего влияния, психологический потенциал.

Hirnyak H.S. Psychological designing the content and structure of educational books complexes humanities in higher education. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate psychological sciences, specialty 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – The State Institution "South-Ukrainian National Pedagogical University of K.D. Ushinsky". – Odessa, 2013.

In the dissertation substantiated structural-functional model of psychologically effective educational book sector as complex psycho didactic tool subjects of educational interaction. In the new conceptual basis module-developing system of training outlines the main periods and stages of technology design of this complex, proposed and solved the essential meaning of psychological principles and regulatory

requirements to the scientific design of its components, and delineated a number of parameters and evaluation criteria of the latter.

As a result, created and tested psycho didactic methods that would enable students to identify the level realization own potential psychological (mental processes, states, properties and trends) as a result of their interaction with educational literature. Proved significantly higher developmental resource and psychological effectiveness of innovative teaching books complexes compared with traditional educational books.

Keywords: psycho didactic tool, psychological designing, the subject educational activity, sign, symbol, sense, understanding, coefficient development, psychological potential.

Підписано до друку 16.04.2013 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний № 1.
Друк різнографічний. Умов. друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. № 211.

Друкарня «Чумацький шлях - Т»
м. Тернопіль, вул. Шашкевича, 3, тел.: (0352) 42-40-10